

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
Х Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Суми, 28 квітня 2023 року)

Суми
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Ільницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 10 від 01.06.2023 р.)

**Суспільно-політичні процеси в Україні та світі:
історія, проблеми, перспективи** : матер. X Всеукр. наук.-
практ. конф. (Суми, 28 квітня 2023 р.) / ред. колегія :
В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін.
Суми : Сумський державний університет, 2023. 196 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках X Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи», присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2023

КУЗЬОМА В. С.

студент, гр. ІС-21,

Сумський державний університет

(наук. керівник: к.і.н. В. М. Король)

КАЗКА «ПРИРЕЧЕНИЙ ЦАРЕВИЧ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ДАВНЬОГО ЄГИПТУ

Казка «Приречений царевич» (або «Приречений принц») – один з найкраще збережених давньоєгипетських творів цього жанру. Записана вона на «Папірусі Харриса 500», дату створення і написання якого датують правлінням ХІХ династії (приблизно 1292-1186 рр. до н.е.). Але це лише приблизне датування запису твору на папірус. Вірогідно, що цю казку поколіннями передавали з вуст в уста, від батька до сина. Тому неможливо встановити точну дату появи казки.

Як і в стародавні часи, так і в сьогоденні казки використовують для виховання дітей. Здавна за їхньою допомогою прямим та завуальованим чином передавали традиції, прищеплювали нащадкам мораль та шану до правителів і божеств.

У тексті казки «Приречений царевич» на самому початку можна помітити одну словесну формулу *«цар – навіки слава і могутність його»*. Ця теза зустрічається протягом усього оповідання під час кожної згадки персони фараона. Царя постійно звеличували, і таким чином діти з самого малечку мали поважати та любити свого правителя, яким би він не був. Дітей крім поваги до царя навчали любити своїх богів, котрі можуть як

допомогти, так і нашкодити. В самій казці пишеться: *«І не народжувалося сина йому. І просив він собі сина у богів часу свого. І боги наказали, щоб народився син йому. Він спав цієї ж ночі зі своєю дружиною, і вона завагітніла».*

Далі по тексту божественні пророчиці прийшли вирішувати, що робити з дитиною і сказали: *«Він прийме смерть від крокодила, або змії, або собаки».* В Стародавньому Єгипті ці тварини були священними та міфологічно уособлювали різних тогочасних богів.

Крокодил втілював в собі бога ріки Себека. Вважалося, що він піднімає рівень води в Нілі. Змію ототожнювали з богинею родючості Рененутет. У міфілогічних віруваннях змії охороняли фараона. Собаку пов'язували з божеством загробного світу Анубісом. Собака була не лише добрим помічником і охоронцем в звичайному житті, а й провідником у потойбіччі – за релігійними уявленнями єгиптян. Отже, з самого початку передбачалося, що смерть царевичу повинні принести не тварини, а боги. Очевидно, це один з прихованих глибинних сенсів казки.

В наступному епізоді царевич вирушив в подорож шукати пригод. Батько після листа з проханням все-таки відпустив його, розуміючи приреченість сина і всю безвихідь ситуації. *«Його собака був з ним. Юнак вирушив, як йому цього хотілося, через пустелю, харчуючись добірною дичиною пустелі».*

І ось він прибав в землі володаря Нахарини. Так єгиптяни називали хурритську державу Міттані. Хоча цілком можливо, назву «Нахарина» просто

використовували для позначення дуже далеких країн (щось схоже на наш вираз «за тридев'ять земель»).

Як говориться в казці, у володаря Нахарини з дітей була лише одна донька. Для неї збудували високу вежу, вікна якої знаходилися на відстані 70 ліктів над землею. Щоб одружитися з принцесою, необхідно було доскочити до неї із землі.

Лікоть – це давня одиниця вимірювання. У давніх єгиптян вона приблизно дорівнює 52,3 см. Якщо провести нехитрі математичні підрахунки, то отримаємо вежу заввишки 36,61 м (3661 см). Зрозуміло, що ніхто з претендентів не міг застрибнути у вікно на такій висоті: *«Ось уже дні й місяці ми знаходимося тут і проводимо час у стрибанні...»*, – скаржилися кандидати на звання зятя правителя.

Царевич прибув до Нахарини (Міттані) з хворими ногами. Найвірогідніше, ноги не були підготовлені до довгих подорожей, оскільки він ніколи не покидав будинок: *«Дитина не виходила з дому»*. Висоту вежі жодна людина зі звичайними силами не могла здолати, але окрилений коханням царевич зміг заскочити з першого разу: *«Він стрибнув та відразу дістався до вікна дочки володаря Нахарини. Вона поцілувала і міцно обійняла все тіло хлопця»*.

Володар тих земель хотів стратити царевича, але закохана донька заступилася за нього, погрожуючи вбити себе: *«Присягаюся перед Ра! Вб'ють його, – поки зайде сонце, буду мертва і я! Я не переживу його ні на годину!»*.

Правитель його вислухав і погодився віддати свою дочку за нього. Щоправда, як і своїм новим друзям, так і

володареві Нахарини принц розказав неправдиву історію про себе: *«Я син одного воїна із єгипетської землі. Моя мати померла. Мій батько взяв собі іншу дружину. Вона зненавиділа мене, і я втік звідти»*. В його вчинку є логіка, оскільки його могли викрасти та вимагати викуп від фараона, якби дізналися його походження.

Водночас на військовий конфлікт між Єгиптом та Міттані не схоже, адже перед цим він так само представлявся князевичам, які в тексті продемонстрували таку реакцію: *«І вони обіймали його, як рідного»*.

З цього етапу переходимо до описання сімейних відносин між чоловіком і жінкою в цьому давньоєгипетському джерелі. Дружина в цій казці виставляється, як захисник, посланий царевичу вищими силами – такий висновок можна зробити за її вчинками. Насамперед, після того, як Царевич розповів про свою приречену долю, його кохана пропонує вбити собаку. Царевич категорично заперечив: *«Я не дам убити свого собаку, якого я почав виховувати, коли він ще був щеням!»*. Відтак дружина, кохаючи свого чоловіка, піклувалася про його безпеку і завжди знаходилася поруч.

На даному етапі з'являється крокодил – одна із напророчених загроз. Він поселився у водоймі поблизу тієї місцевості, де мешкав царевич зі своєю дружиною. За текстом, в тій водоймі також перебував персонаж, названий *«Дух вод – велет-силач»*. Крокодил кожного дня боровся з ним: *«Щодня, коли сходило сонце, вони приймалися боротися — ці двоє»*. Якщо крокодил боровся з ним, а крокодила можна рахувати втіленням бога річки Себек, то Дух вод безперечно теж хотів накоїти зла. Духа

сюди додано як ще одного негативного персонажа, щоб у казці відчувалася не лише границя між добром та злом, але й інтрига боротьби між різними проявами сил зла. Це було потрібно для виховання в дітях розуміння та значення таких понять.

Ось ми і підійшли до основного вчинку, який розкрив жіночого персонажа у всій красі. Жіноче передчуття небезпеки та велика кмітливість його дружини врятували життя царевичу від змії. Ілюстрацією того, що жінки у єгиптян були доволі емансиповані, є згадка про те, що дружина розрубала змію зброєю на шматки. Тобто жінка в Єгипті не лише мала доступ до зброї, але і вміла з нею поводитися.

Останній збережений епізод казки – це розповідь, як одного разу царевич пішов оглянути свої володіння сам, без жінки, лише зі своїм вірним псом. І тут сталося диво, собака заговорив, сказавши: *«Я твоя доля!»*. З переляку господар вскочив у воду, де перебував крокодил. А той пообіцяв, що відпустить царевича лише в разі, якщо той переможе Духа вод. На цьому місці папірус обривається.

Не відоме завершення діалогу царевича з крокодилом, чи він висловив згоду чи відмову. Не описана підготовка царевича до поєдинку з духом, якщо він відбувся. Не відомий фінал цієї історії.

На нашу думку, продовження та кінець мав бути добрим і позитивним для головного героя. Останнім і найбільшим його ворогом у тексті виступив Дух вод. Вважаємо, що царевич мав здолати його. Можливо, помічниками йому в цій справі мали стати дружина, собака і навіть крокодил. Очевидно, центральною тезою

твору було твердження, що доля, отримана від богів, завжди залишається в руках самих людей.

Отже, проаналізована казка виховувала у дітей не лише шану до своїх правителів, богів та священних тварин, але і віру в людську волю та силу кохання, прищеплювала повагу до прекрасної статі, встановлювала модель ідеальних стосунків у парі. Цей твір є цінним джерелом і прекрасною ілюстрацією для дослідження особливостей соціальної історії та культури Давнього Єгипту.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ЛОКАЛЬНІ СТУДІЇ

- Бакуліна Є. С.**
Василь Вишиваний у боротьбі за Україну 3
- Власенко В. М.**
До біографії професора Леоніда Фролова 11
- Дегтярьов С. І.**
Джерелознавчий потенціал Повного зібрання законів Російської імперії щодо вивчення історії Сумщини 18
- Єльнікова А. О.**
Дослідження діяльності Українського національно-демократичного об'єднання 25
- Зьоменко М. В.**
До історії Міністерства преси та пропаганди УНР (за матеріалами фонду 1113 ЦДАВО України) 29
- Король В. М.**
Візуальні матеріали, присвячені сільській електрифікації, на сторінках повоєнної обласної преси Сумщини (1945-1955 рр.) 35
- Кудінов Д. В.**
«Камень громовой или упавший с неба»: до історії падіння та початку вивчення «сумського метеорита» 46
- Кулешова А. В.**
Передумови видання Валуєвського циркуляру 1863 р. 55

<i>Мірошніченко А. В.</i> Кримські татари: поніверяння депортації	59
<i>Осадчий Є. М.</i> Бунякинський перевіз на Сеймі	64
<i>Принь О. В.</i> Бутаков В'ячеслав Інокентійович (1882–1946) – революціонер, археолог-аматор, історик	70
<i>Ровенська С. М.</i> Олександр Сема (Семмо) – сотник армії УНР та письменник	76
<i>Рубан А. В.</i> Європейський підприємницький капітал у машинобудівній промисловості на українських землях (1874–1914 рр.)	79
<i>Рубан В. В.</i> Спортивний часопис «Гарт» (1946) (до історіографії проблеми)	83
<i>Слюсарєва Є. О.</i> Аграрне питання в програмах політичних партій в роки Української революції (1917-1921)	90
<u>ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ</u>	
<i>Гончаренко А. В.</i> Централізація державної влади в Італії фашистським режимом Беніто Муссоліні у 20–30-х рр. ХХ ст.	95
<i>Дегтярьова Д. С.</i> Історичні передумови встановлення культу особи	103

Мурашко К. О.
К. Родзаєвський: нариси з біографії російського фашиста 108

Тихончук Д.
Економічний успіх повоєнного відновлення: досвід французької держави (1944–1969 рр.) 112

Червяченко В. Р.
Чехословаччина напередодні «Празької весни» 1968 р. 116

СУСПІЛЬСТВО І ПОЛІТИКА: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ

Власенко В. М., Сугоняко Д. Р.
До біографії Якова Моралевича 122

Гаврилишин П. М.
Богдан Гаврилишин – член Римського клубу 131

Зьоменко М. В.
Створення Міністерства преси і пропаганди УНР 136

Лобко Н. В.
Вплив радянського гендерного порядку на формування трудової орієнтації чоловіків і жінок 140

Степанов В. В.
Мова як засіб маніпуляції в процесах державотворення і політичних трансформацій 146

Тодоров І. Я.
Безпекові гарантії для України: стан і перспективи 151

КУЛЬТУРА ТА СУСПІЛЬСТВО: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Антонов Є. М.

Сумський обласний художній музей
ім. Никанора Онацького 156

Бублик О. І.

Звичаї та побут жителів села Закотне
Луганської області 160

Єгорова Є. С.

Вплив російсько-української війни на крелевецьке
переборне ткацтво 168

Карпенко М. В.

Козацькі традиції: матеріали до вивчення питання 174

Кузьома В. С.

Казка «Приречений царевич» як джерело до вивчення
історії Давнього Єгипту 177

Михайліченко М. А.

Пам'ятки культурної спадщини Сумського району та
перспективи розвитку історико-культурного туризму 183

Шуть Т. І.

Заклади жіночої духовної освіти на території
Наддніпрянської України в ХІХ ст. 188

Наукове видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
Х Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Оригінал-макет підготовлено на
кафедрі історії СумДУ

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Матеріали друкуються в авторській редакції. Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 16,77. Обл.-вид. арк. 19,83. Тираж 100 пр. Зам.№
Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.